

Радоје
Домановић

ОВАКО
СРЕЋАН
НАРОД

Садржај

СТРАДИЈА.	9
ВОЂА	94
МРТВО МОРЕ	109
ДАНГА	142
КАКО СЕ ПРОВЕО СВЕТИ САВА У ВИШОЈ ЖЕНСКОЈ ШКОЛИ.	152
КРАЉЕВИЋ МАРКО ПО ДРУГИ ПУТ МЕЂУ СРБИМА .	195
РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕДНОГ ОБИЧНОГ СРПСКОГ ВОЛА .	224
УЗОР ЛЕЊОСТИ.	231
ШТА БИ БИЛО?	233
САН ЈЕДНОГ МИНИСТРА	235
МОДЕРНИ УСТАНАК	240
НИЈЕ РОДОМ ИЗ СИНДИКАТА	253
ТРАЖИ СЕ ПОГОДАН НЕПРИЈАТЕЉ	255
КРАЉ АЛЕКСАНДАР ПО ДРУГИ ПУТ МЕЂУ СРБИМА .	257

СТРАДИЈА

У једној старој књизи читао сам чудну причу; а враг би га знао откуд мени та књига из неког смешног времена у коме је било много слободоумних закона, а нимало слободе; држали се говори и писале књиге о привреди, а нико ништа није сејао; цела земља претрпана моралним поукама, а морала није било; у свакој кући пун таван логика, ал' памети није било; на сваком кораку говорило се о штедњи и благостању земље, а расипало се на све стране, а сваки зеленаш и нитков могао је себи купити за неколико гроша титулу: „велики народни родољуб“.

Писац те чудне приче, путних бележака (шта ли му је тај састав, строго узев, по литерарним облицима, не знам ни сâм, а нисам хтео ни стручњаке питати, јер би и они, без сваке сумње, по утврђеном нашем српском обичају, упутили тај предмет на мишљење општој седници Касационог суда. Узгред буди речено, то је леп обичај. Поставе се људи који морају мислити по званичној дужности, па квит посла, а сви остали сербес)... Еле, писац те чудне приче, односно путних бележака, овако почиње:

„Педесет година свога живота провео сам само у путовању по свету. Видео сам много градова, много села, много земаља, многе људе и народе, али ме ништа толико није зачудило као једно мало племе у једном дивном, питомом пределу. Ја ћу вам причати о том срећном племену, иако унапред знам да ми нико живи неће веровати, ни сада нити икад и после моје смрти, ако коме дође ово до руку те ушчита...“

Шерет неки чича, те ме баш тим својим почетком нагна да ствар прочитам до краја, а кад сам већ прочитао, хоћу да препричам и другима. Да не бисте сматрали да вас овим наговарам на читање, ево одмах, у самом почетку, најискреније изјављујем да није вредно читати, и да чича (тај писац, шта ли је?) лаже све што је причао; али, за дивно чудо, ја лично верујем у ту његову лаж као у највећу истину.

Ево како он даље прича.

*

Пре читавог века мој је отац тешко рањен и заробљен у рату, а затим одведен у туђину из своје домовине, где се опет ожени девојком робињом, својом земљакињом. У том браку добије мене, а кад ми беше једва девет година, он умре. Он ми много причаше о својој постојбини, о јунацима и великим карактерима којима кипти наша земља, о великом родољубљу и о крвавим ратовима за слободу, о врлинама и поштењу, о великом пожртвовању за спас земље, где се све, па и живот, прилаже на олтар отаџбине. Причаше ми славну и витешку прошлост нашег народа, а на самрти остави ми аманет: „Синко, мени смрт не даде да умрем у мојој милој отаџбини, судба ми не даде

да ми кости прими она света земља коју сам крвљу својом натапао да би слободна могла бити. Несрећна судбина моја не даде ми да ме, пре него очи склопим, огреју зраци слободе у мојој милој постојбини. Али проста крв моја, јер ће ти зраци слободе обасјати тебе, сине мој; обасјаће вас, децу нашу. Пођи, синко, пољуби ту свету земљу кад ногом ступиш на њу, иди и воли је, а знај да су велика дела намењена тој витешкој земљи и нашем народу; иди и, на понос оца свога, на добро употреби слободу, а не заборави да је ту земљу оросила и моја крв, крв оца твога, као што је вековима росила племенита крв витешких и славних прадедова твојих...“

Код тих речи отац ме загрли и пољуби, и његове сузе покапаше по моме челу.

– Пођи, синко, нек ти Бог...

С том недовршеном реченицом издахну мој добри отац.

Није прошло ни месец дана по смрти његовој, а ја се с торбом о рамену и штапом у руци кренем у бели свет да тражим своју славну домовину.

Педесет година сам путовао по туђини, по широком свету, али не наиђох нигде на земљу ни налик оној витешкој земљи о којој ми толико пута отац причаше.

Али, тражећи домовину моју, наиђем на интересантну земљу и људе, о чему ћу вам, ево, причати.

Дан летњи. Сунце припекло да мозак проври, од силне запаре чисто осећам вртоглавицу; нешто ми зуји у ушима, жеђ да ме умори, а поглед уморан, те једва гледам. Зној ме свега облио, па се по зноју залепила путна прашина; одело ми прашљиво и већ поабано. Идем уморан, изнемогао, док одједном угледам преда мно, на пола часа хода, где се бели град што га две реке заплускују. Као да осетих нову снагу, заборавим умор и

Рудоје М. Домаковић.

СТРАДИЈА.

I.

БЕОГРАД:

Нова Електрична Штампарија Петра Јоцковића.

1902.

ЦЕНА 1 ДИНАР.

клонуло, па пожурим у правцу том граду. Стигнем до обале. Две велике реке мирно протичу и умивају својом водом градске бедеме.

Сетим се да ми је отац нешто причао о једном чувеном граду где су наши пролили силну крв, а као кроза сан се опомињем како ми је говорио да баш тако некако и лежи где две реке теку крај њега.

Срце ми јако закуца од узбуђења; скинем капу, и ветар баш од гора те земље пирну и расхлади ми знојаво чело. Подигох очи небу, клекох на колена, и кроз сузе узвикнем:

„Боже велики! Умудри ме, послушај молитву сирочета које се потуца по широком свету тражећи домовину своју, тражећи постојбину оца свога!...“ Ветрић и даље пири с плавих планина које се виде тамо у даљини, а небо ћути.

„Кажи ми, ти мили ветре што дуваш од тих плавих гора, јесу ли то горе домовине моје? Реците ми ви, реке миле, да ли са тих гордих зидина поносног града спирате крв предака мојих?“ Све немо, све ћути, а мени као да нека слатка слутња, неки тајни глас вели:

„То је земља коју толико тражиш!“

Наједаред, трже ме неки шум. Крај обале, мало даље од мене, угледам неког рибара. Чамац му уз обалу, а он крпи мреже. Занет слатким осећањем, нисам га пре приметио. Приђем томе човеку и назовем му бога.

Он ме погледа ћутећи, па одмах скиде поглед с мене и продужи свој посао.

– Која је ово земља преко воде, тамо што се види? – упитам, а сав треперим од нестрпљења шта ће одговорити.

Онај слеже раменима и рашири руке у знак чуђења, погледа ме и процеди кроз зубе:

– Јест, то је заиста нека земља.

– Како се зове? – упитам.

– То не знам. Видим да има тамо нека земља, ал' нисам питао како се зове.

– А одакле си ти? – питам.

– Па, ето, ту ми је за једно пола часа кућа. Ту сам се и родио.

„Чудновато, то онда није земља мојих предака, моја домовина“, помислим, а гласно запитам:

– Па зар ти баш ништа не знаш о тој земљи? Зар ни по чему није чувена?

Рибар се замисли, пусти мрежу из руку, па као да се нечег сећа. После дугог ћутања рече:

– Кажу да има у тој земљи доста свиња.

– Зар је само због свиња чувена та земља? – упитам зачуђено.

– Па има и будалаштина много, ал' то мене слабо занима! – рече онај хладнокрвно, и узе опет крпити мреже.

Беше ми нејасан тај одговор, те га наново запитам:

– Какве будалаштине?

– Свакојакe – одговори овај с неком досадом, и зевну равнодушно.

– Дакле, свиње и будалаштине?! Ни о чему другом ниси више слушао?...

– Сем свиња, веле да имају много министара, које у пензији, које на расположењу, али њих не извозе на страну. Извозе само свиње.

Помислим да рибар збија шалу са мном, те планем:

– Та шта ти мени којешта причаш, ваљда мислиш да сам луд?!

– Плати ми да те превезем тамо на другу обалу, па иди види чега тамо има. Ја ти говорим што сам од других чуо. Нити сам ја тамо био, нити знам све то поуздано.

„То већ није земља мојих славних предака, јер она је чувена јунацима, великим делима и сјајном прошлошћу“, помислим, али ме рибар чудним одговорима на моја питања заинтересова, те се решим да и ту земљу видим, кад сам већ толике друге видео и обишао. Погодим се с њим и седнем у чамац.

Рибар довела до обале, прими новац по погодби и, пошто ја изађох на обалу, он одвела натраг.

Уза саму обалу, мало даље, улево од места где сам изишао, приметим грдну велику мермерну пирамиду и на њој урезана златна слова. Приђем радознано ближе мислећи да ћу још ту прочитати имена славних јунака о којима ми отац причаше. Кад тамо, какво изненађење! На мермеру урезане речи:

„Довде се на север простире земља славног и срећног народа коме је велики Бог подарио велику, ретку срећу да се у његовом језику, потпуно правилно граматички, на понос земље и народа, *к* пред *и* увек претвара у *и*.“

Прочитам једанпут, двапут, никако да се приберем од чуда шта све то има да значи. Што је још најчудније за мене, речи су исписане мојим матерњим језиком.

„Јест, то је језик којим је говорио и мој отац, и његови стари, и ја, али није та земља; он ми је причао о сасвим другој земљи.“ Буниме што је исти језик, али помислим да то могу бити два далека народа, једног порекла, братска, иста, који имају један језик, али и не знају један за другог. Мало-помало преста чуђење, па се и ја почех осећати поносан што је случајно и мој матерњи језик исти такав, и баш са том истом красном особином.

Прођем тврђаву и упутим се улицом што води у град да се где у хотелу одморим од дуга пута и да потом потражим рада како бих од те зараде могао даље продужити пут и тражити своју домовину.

Нисам пошао ни неколико корака, док одједном, а око мене се, као око каквог чудовишта, поче са свију страна скупљати свет. И старо и младо, и мушко и женско, гуши се, пропиње, гура, тиска да ме што боље види. Напослетку се накупи толико света да се закрчи улица и сваки саобраћај.

Гледа мене свет с чуђењем, а и мене тај непознати свет задиви. Кога год погледам, украшен орденима и лентама. Ретко ко од сиромашнијих носи један орден или два, иначе је сваки толико начичкан да му се ни одело не види. Понеки их толико имају да не могу ни да носе све о себи, већ вуку колица за собом и у њима пуно ордена за разне заслуге, звезда, лента и каквих не одликовања.

Једва сам могао корачати кроз ту масу славних људи што ме окружују и гуше се ко ће се прогурати ближе мени. Чак се неки и завадише око тога, а чули се и прекори онима што су дуго уз мене.

– Па нагледали сте се, ваљда, већ једном; пустите сад мало и нас да видимо.

Ко год приђе мени, одмах журно ступа у разговор да га не би ко потискао.

Већ ми досадише иста те иста питања са чуђењем:

– Одакле си?... Зар немаш ниједан орден?...

– Немам.

– Колико ти је година?

– Шесет.

– Па још ниједан орден?!

– Ниједан.

Повикаше гласови кроз масу, као оно на вашару кад се чудовишта приказују.

– Чујте, људи: човек од шесет година без и једног јединог ордена!

Гушање, граја, врева, тискање све јаче и јаче, а из свију улица се свет згрће и наваљује да продре кроз масу да ме види. Најзад дође и до боја, те се умеша и полиција да уведе ред.

И ја сам њих, пре него што се почеше тући, надо'ват овог-оног распитивао о заслугама због којих су одликовани.

Један ми рече да га је његов министар одликовао за ретке заслуге и пожртвовања према отаџбини, јер је руковао многим државним новцем пуну годину дана, а у каси је, при прегледу, нађено само две хиљаде динара мање него што треба да буде. „Право је“, говорило се, „јер је могао све упропастити, али му племенитост и родољубље није дало да то учини.“

Један је одликован што је месец дана био чувар неких државних магацина и магацин није изгорео.

Један је опет одликован што је први приметио и констатовао да се реч *књиџа* врло интересантно свршује на *а*, а почиње са *к*.

Једна куварица је одликована што је за пет година службе у богатој кући украла само неколико сребрних и златних ствари.

Један је опет одликован што се после учињеног великог дефицита није убио, по глупом дотадашњем шаблону, већ је дрско узвикнуо пред судом:

– Ја сам назоре и идеје своје у дело привео, такви су моји погледи на свет, а ви ми судите. Ево ме! (Ту се лупио у груди, коракнуо један корак напред.) Тај је, мислим, добио орден за грађанску кураж. (И право је!)

Један чича добио је орден што је остарио и што није умро.

Један је одликован што се обогатио за непуно пола године лиферујући држави лоше жито и још вазда других ствари.

Један богати наследник одликован је што није упропастио очевину и што је приложио на добротворне цељи пет динара.

Ко би све и попамтио! Од сваког сам само за по једно његово одликовање запамтио, а већ све изређати било би немогућно.

Елем, када већ дође до кавге и боја, умеша се полиција, узеше пандури разгонити светину, а један кмет, шта ли је, нареди да се дотера затворен фијакер. Метнуше ме у фијакер, око кога беху наоружани пандури да одбијају свет. Онај седе са мном и одведе ме некуд, а са свију страна јури за колима светина.

Кола се зауставише пред једном пространом, ониском, а запуштеном кућом.

– Где смо сад ово? – упитам онога кмета (бар ја га тако зovem) што је набавио кола, а и он са мном сео унутра.

– То је наша полиција.

Кад изиђем из кола, видим двојицу где се туку пред самим вратима полиције. Пандури околостоје и посматрају борбу, а и шеф полиције и сви остали чиновници са задовољством гледају.

– Што се туку? – питам.

– Па наредба је таква да се сви шкандали врше ту, пред очима полиције; јер знате како је! Где би шеф и остали чиновници кланцали по буџацима. Овако је лакше за нас, и прегледније. Завади се двоје и, ако хоће да се туку, дођу ту. Оне што су правили шкандале доле на улици, на ненадлежном месту, морамо казнити.

Господин шеф, дебео неки човек, проседих бркова, подбријан, са подваљком испод округле браде, кад ме виде, умало од чуда не паде у несвест.

– Одакле си, побогу, човече?!... – изговори пошто се прибра од чуда, и рашири руке, а узе ме са свију страна посматрати.

Онај што је дошао прошапута нешто с њим, ваљда му реферисао шта се све догодило. Шеф се намршти и опором ме упита:

– Одакле си, говори!

Узех му ја све потанко причати ко сам, и откуд сам, и куда идем, док он нешто постаде нервозан, па викну:

– Добро, добро, остави те своје лудорије, него, што је главно, кажи ти мени како си смео такав ићи улицом усред бела дана?

Ја стадох гледати низа се и око себе да ли није шта необично на мени, али ништа не приметих. Тако сам прошао кроз толики свет и нико ме нигде није узимао на одговор.

– Што не лајеш? – викну онај учтиво, као што се уопште, према распису, понаша полиција у тој земљи, а приметио сам како дрхти од љутине. – Ја ћу тебе у затвор, јер ти си изазвао толике шкандале на ненадлежном месту и узнемирио цео град твојом глупошћу.

– Ништа не разумем, господине. Чиме сам могао учинити толико зла? – приметим у страху.

– Остарио си, а не знаш ни оно што знају и мала деца по улици... Питам ја тебе, још једном, како си тако могао проћи улицом и изазвати нереде, и то још на ненадлежном месту?

– Ја сам исправан.

– Ти си луд, тако матор... Исправан... а камо ти одличја?

– Немам.

– Лажеш, матора кујо!

– Немам, тако ми бога!

– Ниједан?

– Ниједан!

– Колико ти је година?

– Шесет.

– Зар за шесет година ниједан орден? Па где си ти живео? На Месецу, где ли?

– Ниједан немам, тако ми свега на свету! – узех се клети.

Шеф се запањи од чуда. Зину, разрогачи очи, загледа се у мене, па ни речи да проговори.

Кад се мало поврну од чуда, нареди млађима да што пре донесу десетак ордена.

Из побочне собе одмах донеше ваздан разних ордена, звезда, ленти, ордена о врату што се носе, и ваздан медаља.

Шеф нареди те ми на брзу руку метуше две-три звезде, једну ленту; три-четири ордена обесише ми о врат, неколико прикачише на капут а, сем тога, дометнуше још дваестак разних медаља и споменица.

– Тако, брате! – узвикну шеф задовољан што је измислио начин да спречи даље шкандале. – Тако – додаде затим – сад мало личи на обична човека, а онако ми узбунио цео град, упао као какво чудовиште... А ти ваљда ниси ни знао да је данас још и свечаност? – заврши питањем обратив се мени.

– Нисам.

– Чудновато! – рече он мало увређен, поћута, па ће рећи:

– Пре пет година, на данашњи дан, ождебљен је мој коњ што га сад редовно јашем, и данас пре подне примао

сам честитања од најотменијих грађана; а до вече ће мога коња провести око девет часова с бакљама кроз улице, и затим ће бити игранка у првом хотелу, где имају приступа најотменији грађани.

Сад се ја тек хтедох запањити од чуда, али, да он не би приметио, приберем се и приђем, те му и ја честитам речима:

– Извините што нисам знао за тај ваш свечани дан, и веома жалим што вам нисам могао у одређено време честитати; али, ево, то сада чиним.

Он ми од свег срца захвали на искреним осећањима која гајим према његовом верном коњу и одмах нареди да се донесе послужење.

Послужише ме вином и колачима, и ја се поздравим са шефом и пођем с једним пандуром, кога ми даде да ме одведе у гостионицу, украшен звездама и орденима, те сам могао мирно ићи улицом без граје и гужве од светице, што би морало бити да сам онако без одличја пошао.

Онај ме пандур одведе у гостионицу „Код миле нам напаћене отаџбине“. Гостионичар ми одреди једну собу, те уђем да се одморим. Једва сам чекао да останем сам и да се приберем од чудних утисака које ова земља на први мах учини на мене.

*

Тек што сам затворио врата за собом, скинуо са себе оно силно ордење и сео уморан и ломан да данем душом, а зачух куцање на вратима.

– Напред! – рекох, а и шта сам знао друго.

У собу уђе господски одевен човек с наочарима на носу. (А већ и да не помињем непрестано, треба имати

на уму да је сваки, ко мање, ко више, претрпан орденима. Кад сам ишао хотелу с оним пандуром, морам и то напоменути, видео сам где вуку у затвор једног што је украо ципеле у некој радњи, а и њему о врату орден. „Какав му је оно орден?“, упитам пандура. – „Оно је орден за заслуге на просветном и културном пољу!“, одговори он озбиљно и хладно. „Какве су то заслуге?“ – „Па он је, знате, био кочијаш код бившег министра просвете. Даровит кочијаш!“, одговорио је пандур). Дакле, уђе човек с наочарима на носу, поклони се дубоко – што и ја, разуме се, урадим – и представи се као виши чиновник из министарства за спољне односе земаљске.

– Драго ми је! – рекох изненађен овом неочекиваном високом посетом.

– Ви сте први пут сада у нашој земљи, господине? – упита ме.

– Први пут.

– Ви сте странац?

– Странац.

– Дошли сте нам као поручени, верујте! – узвикну тај виши чиновник одушевљено.

Мене то још више збуни.

– Имамо једно упражњено место за конзула. Ту бисте, што је главно, имали добру плату и добре додатке на репрезентацију, што бисте ви, разуме се, трошили на своје личне ствари. Ви сте стар, искусан човек, а дужност вам је лака: пропагација наше народне идеје у крајевима где живи наш народ под туђинском управом... Таман сте дошли као да смо вам поручили; већ више од месец дана како се мучимо тражећи погодну личност за ту важну тачку. За остала места имамо, дао бог, странце.

Имамо Јевреје, Грке, Цинцаре (откуд они?!)... А које сте ви народности, ако смем питати?

– Па, ја, управо, како да вам кажем, ни сам још не знам!... – рекох застиђен, и таман да отпочнем причати своју тужну породичну историју, док ме он прекиде, плеснувши одушевљено дланом о длан и заигра по соби од радости.

– Прекрасно, прекрасно!... Никад боље!... Ви ћете тек моћи савесно вршити овако светао задатак. Одмах идем министру, а за неколико дана можете поћи на пут! – изговори виши чиновник ван себе од радости и одјури да саопшти своме министру важно откриће.

Таман он оде, а ја седох и зароних главу међу руке. Никако не могу да верујем да је све ово истина што сам досад видео у овој земљи, док опет неко закуца на врата.

– Напред!

У собу уђе опет неки други елегантно одевен господин и представи се опет као виши чиновник неког министарства. Рече ми да по налогу господина министра долази мени важним послом; а ја на то изразим своје необично задовољство и срећу због такве почести.

– Ви сте странац?

– Странац.

Он ме погледа с решпектом, понизно се поклони до земље, и таман да отпочне говорити, а ја га прекидох речима:

– Молим вас, господине, реците ми како се зове ова ваша земља?

– Нисте знали?! – узвикну онај, и погледа ме с још већим решпектом и понизношћу.

– Стрâдија! – додаде и стукну преда мном мало назад.

„Чудан случај да се тако звала и она узвишена, витешка земља предака мојих!“, помислих у себи, али њему ништа не рекох, већ га упитам:

– Чиме вас могу служити, поштовани господине?

– Основано је ново звање управника државних добара, па сам слободан да вас у име господина министра умолим да се примите тога високог и патриотског положаја... Ви сте, на сваки начин, бивали већ неколико пута до сада министар?

– Нисам никада.

– Никад!... – узвикну он забезекнуто од чуда. – Онда на каквом високом положају, са неколико плата?

– Никад.

Виши чиновник као да онеме од чуда. Не знајући шта даље да предузме у том јединственом случају, извини се што ме је узнемирио, рече да ће о томе нашем разговору известити господина министра, и оде.

*

Сутрадан су већ све новине писале о мени. У једнима беше белешка:

„*Чудо од човека*. У нашем месту већ се од јуче бави један странац, коме је сада шесет година, а није никад за то време био министар, нити је иједним орденом одликован, па чак никад није имао ниједну државну службу, нити икад примао плату. Заиста, јединствен случај у свету. Како смо сазнали, то чудо од човека одсело је у хотелу 'Код миле нам напаћене отаџбине'. Многи су га јуче посетили и тврде да се нимало не разликује од осталих људи. Ми ћемо се постарати да о овом загонетном бићу дознамо шта детаљније из његова живота, што ће

на сваки начин морати бити од великог интереса по наше поштоване читаоце а, по могућству, гледаћемо да донесемо и његову слику у нашем листу.“

Друге су новине отприлике то исто саопштавале, са оваквим додатком:

„Сем тога, дознали смо с поуздане стране да тај чудни човек долази још и важном политичком мисијом.“

Владин лист, опет, учтиво демантује те гласове овако:

„Глупави опозициони листови, у својој шашавости, измишљају разне неистине и протурају кроза свет обеспокојавајуће гласове како је у нашу земљу допутовао неки странац од својих шесет година који, како ти зврндови веле, није никад био ни министар, ни чиновник, нити има ма каквог одличја. Овакве немогућности и скроз невероватне ствари могу само замислити и у злој намери протурати скучени, бедни и излапели мозгови сарадника опозиционе штампе; али им тај метак неће упалити, јер, хвала богу, ево већ недељу дана откако је овај кабинет дошао на владу, а положај му ниједанпут није био уздрман, као што то желе глупаци из опозиције.“

Око хотела где сам одсео, после ових чланчића по новинама, поче се окупљати свет. Стану, гледају, блену, па једни одлазе, други дођу, и тако у свако доба стоји око хотела велика руља, а кроз њу се мотљају продавци листова и књижица, и деру се у сав глас:

– Нов роман: „Чудан човек“, свеска прва!

– Нова књига: „Доживљаји једног старца без ордена!“

Још је вазда било таквих књижица.

Чак је и једна ме'ана истакла фирму: „Код чуда од човека“, а на великој табли насликан човек без одликовања. Свет се почео окупљати око тог чудовишта, и

полиција, наравно, шта ће, куда ће, у интересу јавног морала, забрани тако саблажњиву слику.

Сутрадан сам морао променити хотел. Кад сам улицом ишао, морао сам ићи пристојно, бар са неколико ордена, те тако нико не обрађаше пажњу на мене.

Као човек странац имао сам могућности да се одмах познам са виђеним личностима и министрима и да се брзо посветим свима државним тајнама.

Убрзо сам имао част такође да посетим све министре у њиховим кабинетима.

Прво одем министру иностраних односа. Баш у тај мах кад ја наиђох у ходник, где беше доста њих ради да изиђу пред министра, а момак објави вичући на сав глас:

– Господин министар не може примати никога, јер је прилегао на диван да мало проспава!

Публика се разиђе, а ја приђем момку с речима:

– Ако је могуће, јавите господину министру да један странац жели њему.

Момак се, чим чу реч „странац“, учтиво поклони и уђе у министров кабинет.

Наједаред се отворише двокрилна врата и на њих се појави дежмекаст, пуначак, мален човек, поклони се с осмехом и доста глупо, и позва ме лично унутра.

Министар ме приведе једној фотељи и намести да седнем, а он седе према мени, пребаци ногу преко ноге, поглади се задовољно по облом трбуху, и започе разговор:

– Баш се радујем, господине, што сте ме посетили, а ја сам већ слушао много о вама... Ја, знате, хтедох да легнем да мало проспавам... Шта би’ друго?... Немам посла, па од дуга времена просто не знам шта ћу.

– У каквим сте односима са суседним земљама, ако смем питати, господине министре?

– Е, како да вам кажем?... Добро, добро, на сваки начин... Право да вам кажем, ја нешто нисам о томе ни имао прилике да размишљам; али, ценећи по свему, врло добро, врло добро... Није нам се ништа зла догодило, сем што су нам затворили на северу извоз свиња, а на југу упадају и пљачкају по нашим селима. Анути из суседне земље... Но то није ништа... То су ситнице.

– Штета је за тај извоз свиња. Чујем да их много имате у земљи – приметим учтиво.

– Има, хвала богу, има их доста, али свеједно; појешће се овде те свиње, још ће бити јевтиније; а најзад, шта би било кад не бисмо ни имали свиња?! Морало би се опет живети! – одговори ми равнодушно.

У даљем разговору причао ми је како је изучавао шумарство, а сада радо чита чланке о сточарству; и како мисли да набави неколико крава и да гаји телад, јер ту може да су добри приходи.

– На ком језику највише читате? – упитам.

– Па, на нашем језику. Ја други језик не волим, и нисам хтео ниједан учити. А није ми се ни указивала потреба за знањем страног језика. Нарочито на овом положају, то ми није потребно; а ако би искрсла таква прилика, лако је поручити стручњака са стране.

– Сасвим тако! – одобрим му тако духовите, оригиналне мисли, не знајући ни сам шта бих друго могао чинити.

– Збиља, волите ли пастрмке? – упита ме после извесног ћутања.

– Нисам их никад јео.

– Штета, то је врло фина риба. Управо специјалитет. Јуче сам добио од једног пријатеља неколико комада. Ванредно добра ствар...

Пошто још неко време поразговарасмо тако о важним стварима, извиним се господину министру што сам га својом посетом узнемирио можда у важном државном послу, поздравим се с њим и пођем.

Он ме љубазно испрати до врата.

*

Сутрадан сам посетио министра полиције.

Пред министарством маса наоружаних момака намрштена израза, чисто зловољни што већ два-три дана како нису тукли грађане, као што је то обичај у тој строго уставној земљи.

Ходници и чекаоница препуни света што жели пред министра.

Кога све ту нема! Неки су елегантно одевени, са цилиндром на глави, неки опет подрпани и поцепани, једни опет у некаквим шареним униформама, са сабљама о бедрици.

Нисам се хтео одмах јављати министру, желећи да се мало поразговарам с тим разноврсним људима.

Прво ступих у разговор с једним отменим младим господином, и он ми рече да је дошао тражити државну службу у полицији.

– Ви сте, изгледа, школован човек; сигурно ћете добити одмах државну службу? – упитам.

Млади човек презну од тог мог питања и бојажљиво се окрете око себе да се увери да ли је ко чуо и обратио пажњу на моје питање. Кад виде да су остали сви

заузети један с другим у своје разговоре, претресајући своје невоље, одахну, а затим ми главом даде знак да говорим лакше и опрезно ме повуче за рукав да станемо мало у страну, даље од осталих.

– И ви сте дошли да тражите службу? – упита ме он.

– Не, ја сам странац, путник. Рад сам да говорим с министром.

– Зато ви тако гласно велите да ћу као школован одмах добити државну службу! – рече он шапатам.

– Зар се не сме то рећи?

– Сме, али би мени шкодило.

– Како шкодило, зашто?

– Зато што се у овој струци, овде у нашој земљи, не трпе школовани људи. Ја сам доктор права, али то кријем и не смем ником рећи: јер кад би министар дознао, не бих добио службу. Један мој друг, такође школован, морао је, да би добио службу, поднети уверење како никад ништа није учио, нити мисли ишта учити, па је добио службу, и то одмах добар положај.

Још сам с неколицином разговарао, а између осталих и с једним униформисаним чиновником, који ми се пожали да још није добио класу, а створио је кривице за велеиздају петорици људи који припадају опозицији.

Ја сам га тешио због такве страшне неправде која се чини према њему.

Затим сам разговарао са једним богатим трговцем, који ми причаше много из своје прошлости; а од свега тога сам запамтио само како је пре неколико година држао први хотел у некој паланци и како је страдао због политике, јер је оштећен са неколико стотина динара; али је одмах после месец дана, кад дођоше на владу

његови људи, добио добре лифериције на којима је зарадио велики капитал.

– Утом – вели он – паде кабинет.

– Па сте опет страдали?

– Не, повукао сам се с политичког поља. Додуше, у почетку сам помагао наш политички лист новцем, али нисам ишао на гласање, нити се јаче истицао у политици. Од мене је доста и то. Други нису ни толико чинили... А и уморила ме политика. Шта ће човек да се ломи целог века! Сад сам дошао господину министру да га молим да ме о идућим изборима изабере народ за народног посланика.

– Па то ваљда народ бира?

– Па, како да вам кажем?... Јест, оно бира народ, тако је по уставу; али обично буде изабран онај кога полиција хоће.

Кад сам се тако наразговарао с публиком, приђем момку и рекох му:

– Желим да изиђем пред господина министра.

Момак ме погледа намрштен, гордо, с неким презрењем, па ће рећи:

– Чекај! Видиш колико ту људи чека?!

– Ја сам странац, путник, и не могу одлагати – рекох учтиво и поклоним се пред момком.

Реч странац имала је утицаја, и момак одмах као смушен јурну у министрову канцеларију.

Министар ме одмах прими љубазно и понуди да седнем, пошто се већ пре тога, разуме се, кажем ко сам и како се зovem.

Министар, протегљаст, сув човек, са грубим, суровим изразом лица, које одбија од себе, иако се он трудио да буде што љубазнији.